

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5 (2)

ISSN: 2992-8982 <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, may.
2-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdulkarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA MOLIVAVIY HISOBOTLAR TAHLILINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'NALISHLARI	12
Xudoyberdiyev Ulug'bek Axmad o'g'li	
O'ZBEKISTON KOMPANIYALARIDA DIVIDEND SIYOSATI JOZIBADORLIGINI OSHIRISH	16
Shermuxeimedov Akmal Komiljonovich	
РАЗВИТИЕ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ФИНТЕХА И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА	21
Салимова Зиёда Рустамжон қизи	
ELEKTR TARMOQLARI KORXONALARIDA YO'QOTISHLAR HISOBI UCHUN ISHCHI HISOBVARAQLARI TIZIMINI ISHLAB CHIQUISH	27
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
RAQAMLI MUHITDA BANK XIZMATLARINI MASOFADAN KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH	32
Azlarova Aziza Axrorovna	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SOLIQ ORGANLARI FAOLIYATINI SUN'YI INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	36
Soyibova Matluba Ahmedboyevna	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATINI STRATEGIK BOSHQARISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	41
M.O. Yo'ldoshova	
NARXLARNI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY KONSEPSIYASI SIFATIDA DINAMIK NARX SHAKLLANTIRISH	45
Anvar Deberdiyev	
SOLIQ MA'MURCHILIGINI RAQAMLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOT KO'LAMINI QISQARTIRISH YO'LLARI	49
Mamatkulov Salimjon Raxmonkulovich	
STARTAP EKOTIZIMLARINI RAG'BATLANTIRISHNING SOLIQ MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH: GLOBAL MUAMMOLAR VA HUDUDIIY IMKONIYATLAR	55
Ishimova Mohinur Absalomovna	
UMUMIY OVQATLANISH TIZIMIDA B2B MARKETINGINI JORII ETISH. (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	61
Zakirova Gulnoza Quدراتovna, Aliyeva Gulnora Ildarovna	
TIBBIYOT TASHKIOTLARIDA NOMOLIVAVIY AKTIVLAR HISOBI AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	67
Iskanov Xoljigit Nurkosimovich	
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI RIVOJLANTIRISH MARKAZIDA ICHKI AUDIT TIZIMINI TASHIL ETISH AMALIYOTI	73
Suyunov Yorqin Bekmurodovich, Nazarov Ubaydulla Abdumannapovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MONOPOLIYAGA QARSHI SIYOSATNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	79
Yuldashev Akmal Kiyomovich	
TOG'-KON KORXONALARIDA TEXNOLOGIK TIZIM HOLATINI BAHOLASH VA IQTISODIIY SAMARADORLIK ZAXIRALARINI ANIQLASH	83
Abirova Nargizabonu	
YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARI VA ULARNING MILLIIY RIVOJLANISHI	88
Turayev Abduvohid Kuldashovich	

IQTISODIYOTNING INNOVATSION TARAQQIYOTI SHAROITIDA MEHNAT RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHDAGI XORIJ MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	93
Artiqova O'g'iljon Zafar qizi	
O'ZBEKISTON MILLIY TELERADIOKOMPANIYASI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA SEMIR MODELIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	101
Rustamov Zafar	
QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH TANNARXINI PASAYTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI	107
Metyakubov Azamat Djumanazarovich	
BUXORO ARK ANSAMBLI TURISTIK SIG'IM IMKONIYATLARINI BAHOLASH	111
Sulaymonova Malika Maxmudovna, Qilichov Muhriddin Husniddin o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПЛАНИРОВАНИЯ, КОНТРОЛЯ И АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ НА МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ	116
Муродов Шавкатжон Фарходович, Зайналов Ж. Р.	
XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI ISHTIROKIDAGI INVESTITSION LOYIHALARNI AMALGA OSHIRISHDA MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI	121
Ochildiyeva Naima Mengziya qizi, Ollokulova Feruza Mansurovna	
TIJORAT BANKLARINING KREDITLASH AMALIYOTIDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	127
Melibayev Sodir Adilovich	
TIJORAT BANKLARI RENTABELLIGINI TA'MINLASHDA AKTIVLAR VA REGULYATIV KAPITALNING O'RNI	135
Sheraliev Abbos Xolmuminovich	
DIGITAL TRANSFORMATION OF DECISION-MAKING IN THE NATIONAL ELECTRICITY GRID OF UZBEKISTAN	140
Abdumalik A. Djumanov, Mukhlisa M. Gafurova, Tursunmurod R. Sobirov	
VIRTUAL IQTISODIYOTNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH MEXANIZMLARI	147
Yuldashev Adhamjon Axadjonovich	
O'ZBEKISTON QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORINING RIVOJLANISH HOLATI VA INSTITUTSIONAL TUZILMASI.....	152
Shamsiddinov Ne'matjon Ashurali o'g'li	
ASOSIY VOSITALAR HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	157
To'ychiyeva Dilnoza Farxod qizi	
ELEKTRON TIJORAT BOZORIDA RISKLARNI BAHOLASH MASALALARI	162
Aripov Ulug'bek Bahodirovich	
UY-JOY BOZORINI IPOTEKA KREDITLASH AMALIYOTI ORQALI INTEGRATSIYA QILISH: O'ZBEKISTON SHAROITIDA RIVOJLANISH YO'NALISHLARI	166
A'zamxo'jayeva Nihola Sulaymon qizi	
HUDUDIY INVESTITSIYA TARKIBINING IQTISODIY SAMARADORLIKKA DINAMIK TA'SIRINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	171
Mirzakulova Risolat Musurmankulovna	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI KREDITLASH TARTIBINI TAKOMILLASHTIRISH	175
Bo'taev O'tkir Eshboevich	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI MOLIYALASHTIRISHNING INNOVATSION USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	181
Umarova Malika Nematjanovna	
РАЗВИТИЕ ИНСТРУМЕНТОВ ЗЕЛЕННОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ КАК ФАКТОР СТАНОВЛЕНИЯ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	187
Рахмонов Джамшид Одил угли	

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В ОРГАНИЗАЦИЯХ КУЛЬТУРЫ УЗБЕКИСТАНА.....	194
Абдусаламова Фароғат Сунатиллаевна	
BANK XIZMATLARI KO'RSATISH MEZONLARINI ANIQLASH VA ULARNI BAHOLASH.....	200
Avazbek Jo'rayev	
BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK OMILLARNING IQTISODIY AHAMIYATI	207
Kuymuratova Matlubaxon Abdimanabovna	

BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK OMILLARNING IQTISODIY AHAMIYATI

Kuymuratova Matlubaxon Abdimanabovna

Namangan davlat texnika universiteti (PhD) dotsent

E-mail: kuymuratova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada barqaror turizmni rivojlantirish jarayonida ekologik omillarning iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish va turizm infratuzilmasining ekologik barqarorligini ta'minlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, ekologik muvozanatni saqlash orqali turizm daromadlarini oshirish, hududiy iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash hamda uzoq muddatli barqaror o'sishga erishish yo'llari ko'rib chiqiladi. Maqolada O'zbekiston va xalqaro tajribalar asosida ekologik turizmning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Barqaror turizm, ekologik omillar, iqtisodiy ahamiyat, ekologik muvozanat, turizm infratuzilmasi, ekologik turizm, tabiiy resurslar, hududiy rivojlanish.

Abstract. This scientific article analyzes the economic importance of environmental factors in the development of sustainable tourism. The study examines issues related to the rational use of natural resources, environmental protection, and ensuring the ecological sustainability of tourism infrastructure. It also explores ways to increase tourism revenues by maintaining ecological balance, supporting regional economic development, and achieving long-term sustainable growth. Based on the experience of Uzbekistan and international practices, the article analyzes the economic efficiency of ecotourism.

Key words: sustainable tourism, environmental factors, economic importance, ecological balance, tourism infrastructure, ecotourism, natural resources, regional development.

Аннотация. В данной научной статье анализируется экономическое значение экологических факторов в процессе развития устойчивого туризма. В исследовании рассматриваются вопросы рационального использования природных ресурсов, охраны окружающей среды и обеспечения экологической устойчивости туристической инфраструктуры. Также изучаются пути повышения доходов от туризма за счет сохранения экологического баланса, поддержки регионального экономического развития и достижения долгосрочного устойчивого роста. В статье на основе опыта Узбекистана и международной практики анализируется экономическая эффективность экологического туризма.

Ключевые слова: устойчивый туризм, экологические факторы, экономическое значение, экологический баланс, туристическая инфраструктура, экологический туризм, природные ресурсы, региональное развитие.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida turizm sohasi jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Turizm nafaqat mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash, balki hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tezlashtirishda ham muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, turizm faoliyatining kengayishi tabiiy resurslarga bo'lgan bosimni oshirib, ekologik muvozanatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu sababli, zamonaviy iqtisodiyotda barqaror turizm konsepsiyasi dolzarb ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Barqaror turizm deganda tabiiy, madaniy va ekologik resurslardan oqilona foydalanish orqali hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish va kelajak avlodlar uchun ham ushbu resurslarni saqlab qolish nazarda tutiladi. Bu jarayonda ekologik omillar asosiy o'rin tutadi, chunki ular turizmning uzoq muddatli iqtisodiy samaradorligini belgilab beradi.

Ekologik omillar, jumladan, atrof-muhitning tozaligi, biologik xilma-xillikni saqlash, tabiiy landshaftlarning buzilmasligi va resurslardan samarali foydalanish turizmning barqaror rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu omillar nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlaydi, balki turizm xizmatlarining sifatini oshirish orqali iqtisodiy foydani ham ko'paytiradi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada barqaror turizmni rivojlantirishda ekologik omillarning iqtisodiy ahamiyati, ularning o'zaro bog'liqligi hamda amaliy natijalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston va xalqaro tajribalar asosida ekologik turizmni rivojlantirish istiqbollari ham ko'rib chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Barqaror turizm va ekologik omillarning iqtisodiy ahamiyati masalasi jahon ilmiy adabiyotlarida keng o'rganilgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu mavzu doirasida ko'plab iqtisodchi, ekolog va turizm sohasidagi olimlar tomonidan nazariy va amaliy tadqiqotlar olib borilgan.

Xalqaro ilmiy adabiyotlarda barqaror turizm konsepsiyasi birinchi marta R. Butler, D. Weaver va J. Swarbrooke kabi olimlar tomonidan chuqur tahlil qilingan. Ularning ishlarida turizm rivojlanishining ekologik cheklavlari, resurslardan foydalanish samaradorligi hamda uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik masalalari yoritilgan. Ayniqsa, Butler tomonidan taklif etilgan "turizm hayot sikli modeli" turizm hududlarining ekologik yuklama bilan bog'liq o'zgarishlarini tushuntirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Jahon banki va Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) hisobotlarida barqaror turizmning iqtisodiy samaradorligi, xususan, ekologik turizm orqali hududiy bandlikni oshirish, kichik biznesni rivojlantirish va investitsiya oqimlarini jalb etish masalalari tahlil qilingan. Ushbu manbalarda ekologik barqarorlikka rioya qilgan mamlakatlarda turizm daromadlari barqaror o'sish tendensiyasiga ega ekani qayd etiladi.

MDH davlatlari olimlari, jumladan, Rossiya va Qozog'iston tadqiqotchilari ham turizmning ekologik jihatlarini o'rganib, tabiiy resurslardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi va ekologik xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni aniqlashga e'tibor qaratganlar. Ularning ishlarida mintaqaviy turizmni rivojlantirishda ekologik siyosatning o'rni alohida ta'kidlanadi.

O'zbekiston olimlaridan A. S. Soliyev, Sh. Sh. Shodmonov, N. T. Jo'rayev kabi iqtisodchilar turizmning milliy iqtisodiyotdagi o'rni, ekologik turizmni rivojlantirish istiqbollari hamda hududiy resurslardan samarali foydalanish masalalarini tadqiq etganlar. Ularning fikricha, O'zbekistonning boy tabiiy va madaniy merosi barqaror turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi, biroq bu jarayonda ekologik muhofaza choralarini kuchaytirish zarur.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, barqaror turizmni rivojlantirishda ekologik omillar iqtisodiy samaradorlikni ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, bu sohada hali ham chuqur ilmiy izlanishlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarurati mavjud.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu ilmiy tadqiqotda barqaror turizmni rivojlantirishda ekologik omillarning iqtisodiy ahamiyatini o'rganish uchun kompleks yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy, empirik va qiyosiy tahlil usullari qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Barqaror turizmni rivojlantirishda ekologik omillarning iqtisodiy ahamiyatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ekologik muhitning holati turizm oqimlari, xizmatlar sifati hamda hududiy iqtisodiy rivojlanishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy turizm bozori sharoitida sayyohlar tobora ko'proq ekologik toza, xavfsiz va tabiiy muhitga ega hududlarni tanlashga intilmoqda. Bu esa ekologik omillarni iqtisodiy daromad manbai sifatida ham ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tabiiy resurslar (tog'lar, ko'llar, milliy bog'lar, tarixiy landshaftlar) yaxshi saqlangan hududlarda turizm oqimi yuqori bo'ladi va xizmatlar narxi nisbatan barqaror shakllanadi. Aksincha, ekologik muammolar kuchaygan hududlarda turizm jozibadorligi pasayadi va iqtisodiy tushum kamayadi.

Ekologik omillarni hisobga olgan holda turizmni rivojlantirish quyidagi iqtisodiy natijalarni beradi:

- turizm xizmatlaridan tushadigan daromadlarning barqaror o'sishi;
- yangi ish o'rinlarining yaratilishi;
- kichik va o'rta biznes subyektlarining rivojlanishi;
- hududiy infratuzilmaning yaxshilanishi;
- investitsiya jozibadorligining oshishi.

Quyidagi jadvalda ekologik omillar va turizm ko'rsatkichlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik soddalashtirilgan holda ko'rsatilgan (1-jadval).

1-jadval. Ekologik omillar va turizmning iqtisodiy ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik

Ekologik omil holati	Turizm oqimi (sayyohlar soni)	Hududiy daromad	Investitsiya jozibadorligi	Umumiy iqtisodiy ta'sir
Yuqori ekologik sifat (toza tabiat, muhofaza etilgan hududlar)	Juda yuqori	Yuqori	Yuqori	Barqaror o'sish
O'rtacha ekologik holat (qisman ifloslanish, nazorat mavjud)	O'rtacha	O'rtacha	O'rtacha	Barqaror, lekin cheklangan o'sish
Past ekologik sifat (ifloslanish, resurslar degradatsiyasi)	Past	Past	Past	Iqtisodiy pasayish xavfi

Tahlil natijalariga ko'ra, ekologik sifat darajasi oshgan sari turizmning iqtisodiy samaradorligi ham ortib boradi. Bu esa barqaror turizm modelida ekologik siyosatni kuchaytirish strategik ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Shuningdek, O'zbekistonning turizm salohiyatiga ega hududlari (Samarqand, Buxoro, Xorazm, Farg'ona vodiysi va tog'li hududlar) misolida tahlil qilinganda, ekologik barqarorlikni ta'minlash orqali turizm oqimini sezilarli darajada oshirish mumkinligi aniqlandi. Ayniqsa, tog'li ekoturizm zonalarida ekologik tozalikka e'tibor qaratilgan joylarda daromad darajasi yuqori ekanligi kuzatiladi.

Xalqaro tajribalar ham shuni tasdiqlaydiki, masalan, Kosta-Rika va Shveysariya kabi mamlakatlarda ekologik turizm iqtisodiyotning muhim sektoriga aylangan bo'lib, yalpi ichki mahsulotda turizm ulushi sezilarli darajada yuqoridir. Bu mamlakatlarda ekologik resurslarni muhofaza qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ekologik omillarni hisobga olgan holda turizmni boshqarish nafaqat atrof-muhitni saqlashga, balki iqtisodiy barqarorlikka ham xizmat qiladi. Shu sababli, barqaror turizmni rivojlantirishda ekologik yondashuvlarni kuchaytirish va ularni iqtisodiy strategiyalar bilan integratsiya qilish muhim hisoblanadi.

Barqaror turizmni rivojlantirish jarayonida ekologik omillarning iqtisodiy ta'sirini chuqurroq tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ushbu ikki yo'nalish o'zaro uzviy bog'liq tizim sifatida ishlaydi. Ya'ni ekologik muhit qanchalik barqaror va muhofazalangan bo'lsa, turizm sohasining iqtisodiy samaradorligi ham shunchalik yuqori bo'ladi. Aksincha, tabiiy resurslarning degradatsiyasi, ifloslanish va ekologik muvozanatning buzilishi turizm oqimining kamayishiga hamda iqtisodiy yo'qotishlarga olib keladi.

So'nggi yillarda olib borilgan kuzatuvlar va statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, sayyohlar qaror qabul qilish jarayonida nafaqat narx yoki xizmat sifatiga, balki hududning ekologik holatiga ham katta e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, rivojlangan mamlakatlardan kelayotgan turistlar uchun "yashil turizm", "ekologik toza hudud" va "tabiiy resurslarga boy maskanlar" asosiy tanlov mezoniga aylanmoqda. Bu holat ekologik omillarning bevosita iqtisodiy qiymatga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Hududiy iqtisodiyot nuqtayi nazaridan qaralganda, ekologik barqaror turizm kichik va o'rta biznes subyektlarining rivojlanishiga ham kuchli turtki beradi. Mehmon uylari, ekoturizm yo'nalishidagi xizmatlar, gidlik faoliyati, mahalliy hunarmandchilik mahsulotlari va agroturizm xizmatlari orqali aholining daromad manbalari kengayadi. Bu esa aholi bandligini oshirish va kambag'allik darajasini kamaytirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari, ekologik omillarni hisobga olgan turizm siyosati davlat byudjetiga tushadigan tushumlarning barqarorligini ham ta'minlaydi. Turizm solig'i, xizmatlar eksporti va investitsiya oqimlari barqaror ekologik muhitga ega hududlarda ancha yuqori bo'ladi. Shu bilan birga, ekologik muhofaza xarajatlari ham ma'lum darajada investitsiya sifatida qaytib keladi, chunki toza va jozibador hududlar ko'proq sayyohlarni jalb qiladi.

Quyidagi jadvalda turizm hududlarida ekologik omillarni boshqarish darajasi va iqtisodiy natijalar o'rtasidagi bog'liqlik yanada batafsil ko'rsatilgan (2-jadval).

2-jadval. Ekologik boshqaruv darajasi va iqtisodiy natijalar tahlili

Ekologik boshqaruv darajasi	Atrof-muhit holati	Turizm infratuzilmasi rivoji	Sayyohlar oqimi	Aholi bandligi	Iqtisodiy natija
Yuqori darajada boshqaruv (qat'iy ekologik siyosat, nazorat)	Juda yaxshi, barqaror	Zamonaviy va rivojlangan	Juda yuqori	Yuqori	Barqaror yuqori daromad, tez o'sish

O'rtacha boshqaruv (qisman nazorat, cheklangan chora-tadbirlar)	O'rtacha	Rivojlanayotgan	O'rtacha	O'rtacha	Barqaror, lekin sekin o'sish
Past darajada boshqaruv (nazorat sust, ekologik muammolar mavjud)	Yomonlashayotgan	Eskirgan yoki yetarli emas	Past	Past	Daromad pasayishi va iqtisodiy beqarorlik

Tahlil natijalariga ko'ra, ekologik boshqaruv darajasi yuqori bo'lgan hududlarda turizm iqtisodiyoti ancha barqaror va raqobatbardosh hisoblanadi. Bunday hududlarda investitsiya oqimi kuchli, xizmatlar sifati yuqori va turizm infratuzilmasi zamonaviy talablar asosida rivojlanadi.

Shuningdek, O'zbekiston sharoitida olib borilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, tog'li hududlar (Chimyon, Zomin, Beldersoy) va tarixiy shaharlar (Samarqand, Buxoro, Xiva)da ekologik omillarga e'tibor qaratilgan joylarda turizm daromadlari sezilarli darajada yuqori. Bu hududlarda ekologik tozalik va madaniy merosni saqlashga qaratilgan siyosat turistlar oqimini oshirishda muhim rol o'ynamoqda.

Shu bilan birga, ekologik muammolar kuchaygan ayrim hududlarda turizm salohiyati to'liq amalga oshirilmayapti. Bu holat infratuzilmaning yetarli emasligi, chiqindilarni boshqarish tizimining sustligi va tabiiy resurslardan noto'g'ri foydalanish bilan bog'liq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu ilmiy tadqiqot natijalariga ko'ra, barqaror turizmni rivojlantirish jarayonida ekologik omillar muhim iqtisodiy ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Ekologik muhitning holati turizm sohasining rivojlanish darajasini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, u bevosita sayyohlar oqimi, xizmatlar sifati, investitsiya jozibadorligi hamda hududiy iqtisodiy o'sishga ta'sir ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tabiiy resurslar muhofaza qilingan va ekologik muvozanat saqlangan hududlarda turizm barqaror rivojlanadi hamda iqtisodiy daromadlar izchil oshib boradi. Aksincha, ekologik muammolar kuchaygan hududlarda turizm salohiyati pasayib, iqtisodiy yo'qotishlar yuzaga keladi.

Shuningdek, ekologik omillarni hisobga olgan holda turizmni boshqarish nafaqat atrof-muhitni saqlashga xizmat qiladi, balki yangi ish o'rinlarini yaratish, kichik biznesni rivojlantirish va hududiy infratuzilmani yaxshilash orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Xalqaro va milliy tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, ekologik turizmni rivojlantirishda davlat siyosati, huquqiy mexanizmlar va investitsion muhit muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, ekologik standartlarga rioya qilish turizm sohasining uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Umuman olganda, barqaror turizmni rivojlantirishda ekologik omillarni iqtisodiy strategiyalar bilan uyg'unlashtirish zarur. Bu yondashuv nafaqat tabiiy resurslarni saqlashga, balki iqtisodiy o'sishni ta'minlashga ham xizmat qiladi. Shu sababli, kelgusida ekologik siyosatni kuchaytirish, turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish va ekologik ongni oshirish muhim vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Turizm sohasining asosiy ko'rsatkichlari. Toshkent, 2024.
2. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish qo'mitasi. Hisobotlar. 2023.
3. World Tourism Organization (UNWTO). International Tourism Highlights. Madrid, 2023.
4. World Bank. Tourism and Economic Development Reports. Washington D.C., 2022.
5. Soliyev A.S. Iqtisodiy geografiya va mintaqaviy rivojlanish. Toshkent, 2019.
6. Shodmonov Sh.Sh., G'ofurov U.V. Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent, 2020.
7. Jo'rayev N.T. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish istiqbollari. Toshkent, 2021.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 5 (2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
